

TEXTURES

Joan Borja

Café del temps

Premi d'Assaig
Mancomunitat
de la Ribera Alta

edicions

bromera

DIA ASSENYALAT

1 de gener, dia assenyalat. S'ha mort Rosa la Boua. La notícia ha arribat quan Maria tot just acabava d'escudellar els fideus del *putxero*. Som tots a taula, amb els ànims exfoliants de l'any nou, quan sona el mòbil. La reacció de Maria és la pròpia d'aquelles ocasions: «Digues». «Què.» «No pot ser!» «Però Rosa, ta sogra?» «Anem, home, anem... És increïble.» «Xe, però com?» «Si la vaig vore ahir i estava...»

Sabem que és algú que ha mort. I una por expectant concita el silenci a la boca de l'estómac. «Què passa?» «És Carreta. Diu que s'ha mort Rosa la Boua.» El silenci de por es trasmuda en silenci de dol, estupefacció, respecte. Rosa la Boua era una d'aquelles persones bones, estimables i estimades que representava la manera més genuïna de viure al camp d'Altea. Tenia el meu fill a la butxaca: cada dia, a l'eixida de l'escola, quan Maria el portava per la mà a casa, li ofería un bombó. El detall animava el trajecte amb la força dels costums. I si un dia Rosa no l'esperava al carrer de sa casa, amb l'oferiment habitual, el xiquet demanava a Maria aigua de beure: que tenia una set que no podia arribar a casa. L'argúcia, naturalment, servia de pretext per a entrar dins a ca Rosa i cridar-la. «Rosa, bon

dia. Tens un got d'aigua per al xic, que diu que té set?» I Rosa, anunciada amb un «Va!» tan franc i sorollós com el de Maria, eixia a donar-li, al meu J., un got d'aigua, el dolç ritual, i un somriure afable i bondadós: espontani com el caliu de la família en la infància, natural com la influència del poble en el caràcter de la persona.

Pense de seguida en el fill: com l'afectarà aquella mort tan incomprendible per a ell. Com seran les primeres eixides de l'escola, passades les vacances de Nadal, quan tornarà amb Maria sense aigua, sense bombó, sense les festes de Rosa. Sense Rosa. Què li rodarà pel cap quan passarà davant la casa ara buida de Rosa? Què li preguntarà a Maria? Què li contestarà ella?

Maria no ha volgut dinar. Parats a taula els plats de fideus i també les fonts amb la carn, les verdures i les pilotes –bordes i veres– embolicades de col, s'ha llevat el davantal i ha dit «me'n vaig a vore». Amb el nerviós contingut ha seguit un instint ancestral i solidari: fer costat. Ajudar en el que calga. Fer saber que «acíestic». Incondicionalment. Junts, units, ben a prop en aquest costat on, visiblement precària, continua la vida. Quan ha tornat ens ha explicat que, amb Cecília, la filla de Rosa, ha encés el foc, ha escurat els dos plats i la mitja tassa que Rosa encara tenia dins la pila, i ha endreçat les quatre coses que hi havia pel mig. «*De repent. De repent. Ha sigut de repent.*» «No estava malalta ni res.» «Tenia un mal a la cama, que no li acabava de tancar, però que li curaven tots els dies i no era res.» «Diu que es trobava malament,

i que li feia una mica de mal al pit i al braç.» «El fill diu que l'ha portada al Centre de Salut, i que allí ha caigut morta.» «Li han fet reanimació i pales i de tot, però res: no li han pogut fer res.» «Si estava la mar de bé: la mar de bé.» «Ahir vaig anar a vore-la, amb la xiqueta.» «Ja ho veus com són les coses, Andreu és el que ha estat tota la vida malalt, i ara qui es mor és Rosa.» «No: diu que la portaran a casa.» «Primer deien que si la duïen al tanatori, però no: la vetllaran a casa.» «Li han preguntat a Andreu, que el pobre no pot ni menejar-se, “vosté què vol”. I ell: “Jo què vull, jo què vull? Jo què vull, si ja no la tinc ací amb mi! Jo que vull si ja no la tinc ací amb mi...”»

Quan ho ha explicat, Maria per fi ha plorat. I ha tret fora tota l'emoció dolorosament continguda. L'estimava molt, perquè era molt d'estimar, Rosa la Boua.

Ja a la vesprada, Maties ha carregat cadires i estufes, i ha ajudat a habilitar la casa de Rosa i Andreu per al vetllatori. És cosa de no creure, la quantitat de cotxes aparcats al barranc, vora els marges, al costat del camí, als entradors de les cases, pels descampats. «És que tu saps? Tu saps quin dia per a morir-se?», ha observat algú. «La veritat: quin dia assenyalat. La família, pobra...» Mig poble ha acudit a ca Rosa, per fer-se sentir a prop de la família, que és llarga i coneguda. També jo m'he apropat a expressar solidaritat i afecte ben sentits als fills, els néts, les nores, el gendre, l'home, els germans... La família tota. «T'acompanye en el sentiment», és la dita que hi fem servir. I la fem servir, efectivament, perquè tampoc sabem dir

res més: la voluntat d'acompanyar en el sentiment, i una mostra d'afecte profund.

Sense voler-ho, buscant Cecília, acabe a l'habitació on han posat el fèretre. I veig dins la caixa el cos inert de Rosa, les mans creuades sobre el ventre, el gest rotund de l'absència definitiva, irresoluble, abismal. Al costat, hi ha també Sebastià que –sense estridències– s'exclama: «És increïble! És increïble! Xe, mira, tu! Mira Rosa! Açò és increïble, tu! En vol de mans! Mare de Déu Santíssima. Xe! És que no som res. És increïble». «Ja ho diuen, que per a morir-se només cal estar viu.» Són, les seues, paraules emanades de la serenitat i la més estricta nuesa emotiva. Tenen, a més, el valor de ser dites per una persona que ha estimat, ha gastat i ha fruit la vida fins als extrems més pregons.

No sé quantes persones he arribat a saludar entrant i eixint al vetlatori. Tanta gent hi havia –dins la casa, fora al carrer, desafiant el fred–, tanta estima per Rosa, tant de poble viu s'hi ha donat cita que el d'enguany serà retingut durant anys com un Cap d'Any inusual. Són moltes i insubstituïbles les coses que moren cada volta que mor una persona. Qualsevol persona. Però no puc deixar de pensar que, a Altea, és tot un món el que es perd per sempre mai més quan mor algú com Rosa la Boua. Tota una manera genuïna d'entendre, compartir i riure la vida desapareix a trossos amb cada persona com ella que se'n va. I no sé si en som prou conscients. Què en quedarà, del món que ella ha viscut? Quin profit? Quin llegat? Quina memòria?

Els xiquets i les xiquetes que ara estudien a l'escola la llengua, la cultura, el temps i la història de Rosa i el seu home Andreu –de totes les Roses i Andreus que defineixen i conformen el poble– no preservaran ni segurament comprendran la llengua, la cultura, el temps, la història: la seua manera genuïna d'entendre, compartir i riure la vida. Pensar-ho fa mal. Més mal. Un mal afegit insondable, il·limitat. Quan falta algú com Rosa la Boua és com si la mort fóra una doble mort: la de la persona estimada, i la del sentit de tota una col·lectivitat; la pròpia col·lectivitat. Amb Rosa, enguany, el dia de Cap d'Any, ha mort també una part –irrecuperable– del meu poble: una part del món que he viscut (el món que vull i sóc), i que sé perdut per sempre.

RITUALS DE LA MORT I DE LA VIDA

Ahir vam soterrar Rosa. Tot el poble va anar a l'església. «Ha tingut un *enterro* molt bo.» «Caram! Un *enterro* d'aquells grans, grans, grans.» «Al cementeri deuen haver anat més de tres-centes persones.» «A les quatre era l'*enterro*, i a les set i mitja encara estaven donant el *pésame*.» «Mare meua quina barbaritat de gent.» «Més de dos o tres mil persones, sense voler, fàcil que hi havia.» «Es nota que la família és llarga, i que ella era una dona molt volguda i això.» «I és que, *ademés*, és que era una dona que anava a tots els *enterros*.»

Quin contrast brutal entre un funeral al poble i un a la ciutat. Acostumat, des de menut, als rituals de la mort observats a Altea, sempre m'han impressionat, per poc participats, els funerals d'Alacant, de València, de Barcelona o d'Elx. I el contrast em porta a una reflexió: les coneixences, les amistats i les complicitats en un poble són molt i molt superiors a les de la vida en ciutat. Les grans urbs proporcionen anonimat, moviment, serveis, oportunitats, solitud; els pobles, per contra, una nítida percepció de la col·lectivitat.

Qualsevol persona d'un poble té «un *enterro* més bo» que el reputat intel·lectual o l'empresari puixant de la ciutat. Qui vulga ho pot comprovar. L'afecte i l'estima –la complicitat i l'amistat– que un acaba ajuntant al llarg de la vida és molt major en termes mitjans als pobles que a les ciutats. Potser hi té a veure el fet que, als entorns rurals, hi ha persones bones de veritat que, amb la veu honesta i forta, tenen sempre un bon dia parat, regalen somriures calmats, i estenen la mà per a endolcir la vida al veïnat: oferir un got d'aigua, una rialla franca i un bombó diari i ritual.

Descanse en pau, Rosa la Boua. I que mai no deixi d'escalfar la nostra memòria.

URBANITAT

A propòsit de les diferents maneres de relació humana que es produeixen als pobles i a les ciutats, em ve al cap

un succeït que em van contar sobre el bon amic Jaume Fornés, de quan se'n va venir a Alacant des del Pedreguer natal. Expliquen els amics comuns –mai no li he preguntat a ell si el fet és veritat– que Jaume, en arribar a la ciutat, va voler continuar els costums educats al poble original. I així, quan va baixar per l'avinguda d'Alcoi, es va atentar de saludar efusivament i amb simpatia cada vianant que es creuava a la vorera, amb un espontani i gutural: «Ieee!».

El repartiment de salutacions entre els transeünts era *urbi et orbi*, de vocació ecumènica. A tort i a dret, vaja: «Ie!», «ie!», «ie!» «Ie, bon dia!» I cada salut acompanyat de la corresponent i expressiva cabotada amatent.

De seguida va comprovar que la cosa –naturalment– no anava com al poble. I es va sentir dolgut perquè aquells ciutadans, que ell percebia mal educats, en comptes de dignar-se a tornar-li el salut, feien cara de magrana agra i li fugien com d'un gos sarnós. Quan va encaixar aquella conducta insòlita dels urbanites alacantins, que als seus ulls es comportaven com mújols, és segur que Jaume es va sentir foraster, estrany, desvalgut. I em jugaria deu quinzets que, també, una mica més trist, desarrelat, decebut. Amb tot, i a pesar que fa més de vint-i-cinc anys que viu a la ciutat, Jaume continua saludant amb un «Ie!» desimbolt els qui li som de confiança. I riu molt francament per poc que se'n presente una mínima oportunitat.

No sé ben bé per què, però sempre he tingut la intuïció –si no la certesa– que la seua és una d'aquelles anècdotes que suggereixen la formulació d'algun tipus de categoria.

SAVIESA POPULAR

Josep Vicent és un amic que s'ha menjat el món, i que de tant en tant torna al poble i comparteix amb mi les racions de món fagocitades, com també –i sobretot– els projectes de pròxima digestió. És un *crack* en tot, i sempre n'he estat pagat, orgullós, vanitós de l'amistat d'anys que ens ha unit. Un dia em participa entre rialles la següent sentència de son pare: «Mira fill... Altea és un poble. I quan et fa falta, la gent està *ahí!* I quan no... També!».

Em sembla genial, la gràcia de la formulació. I absolutament envejable, la punteria en la caracterització. Fet i fet, en la mesura que Altea va deixant de ser poble i comença a esdevenir una petita ciutat de serveis, va posant-se en evidència la substància de l'afirmació: quan fa falta, la gent ja no està tan *ahí* com abans; i quan no fa falta, s'hi troben espais creixents d'atmosfera anònima, impersonal i indiferent.

FRAGMENTARIETAT

L'assaig és fragmentari. Però és que la vida també ho és.

Vicent Alonso ho formula amb la claredat necessària: «Per la seua fragmentarietat, el dietari i el llibre de poemes s'assemblen més del que es reconeix habitualment». En l'assaig, com en la poesia, el corrent textual pot saltar inopinadament d'un tema a un altre, deslliurat de la tirania

que les concepcions unitàries imposen al procés creatiu. I així, sense servituds a la totalitat, els versos d'un poema poden volar tan lliures i autònoms com lliure i autònoma vola l'anotació d'un dietari... El fet cert –siga com vulga– és que escriure en prosa la vida de cada dia i alhora espremer-ne versos és una combinació estadísticament freqüent en la literatura contemporània. Per a comprovar-ho hi ha prou a reparar en la trajectòria dels dietaristes que alhora són (o han estat) poetes: sense anar més lluny, a més del citat Vicent Alonso, Miquel Desclot, Feliu Formosa, Pere Gimferrer, Rafa Gomar, Ramon Guillem, Josep Igual, Ramon Pelegero, Josep Piera, Jaume Pomar, Ponç Pons, Valentí Puig, Albert Ràfols-Casamada, Guillem Simó, Enric Sòria, Jaume Subirana, Àlex Susanna, Joan Teixidor, Xulio Ricardo Trigo, Vicenç Villatoro, Olga Xirinacs o, fins i tot, el mateix Joan Fuster.

Ben mirat, el caràcter fragmentari del discurs assaagístic sembla adir-se perfectament a la cultura de la postmodernitat i els hàbits de consum actuals –precisament caracteritzats per la fragmentarietat. Pensem-ho bé: l'espectacular allau de propostes que el món globalitzat ens ofereix sembla invitar-nos a encarar la complexitat de les ofertes amb estratègies fragmentàries. En una mesura o una altra –per dir-ho així–, tendim a esdevenir tastaolletes impenitents. El zàping televisiu és el signe antonomàstic d'aquesta cultura fragmentària que s'ha instal·lat en la contemporaneïtat. Com també la navegació per Internet, passant d'una pàgina a una altra, canviant de tema, pessi-

gant informació ara una mica ací, ara una mica allà. L'assaig comparteix en certa mesura aquesta *fragmentarietat* del món postmodern. Suggereix al lector com un àpat a base de tapes –com un menú assortit–, que permet alternar plats i tastar una gran diversitat de sabors. Em ve per això al pensament que el gènere del vell i venerable Montaigne potser no encaixarà del tot malament en els llenguatges i els tipus de consum cultural emergents. Seran, els que vindran, bons temps per a l'assaig en les llibreries i els mercats digitals? No ho sé: ja ho sabrà qui ho veurà. Ara com ara, les estadístiques sobre venda i consum de llibres no semblen apuntar –ni de bon tros, ai!– en aquesta direcció propícia a l'assaig. Segons sembla els lectors de l'anomenada *literatura d'idees* continuen movent-se en la pura marginalitat comercial. Tant de bo si el vent postmodern propicia l'eixida de la pseudoclandestinitat i es posa una mica de moda el noble vici de pensar. Ni que siga amb la inconsistència –i l'acusació– de la fragmentarietat.

PATRIMONI DE LA MEMÒRIA

Cada bes no fet, cada paraula no dita, cada gest reprimit és un petit tresor perdut per sempre mai més. Però, ben mirat, això mateix es podria dir dels besos, les paraules i els gestos efectivament articulats: els uns i els altres acaben sent –igualment– patrimoni incert de la memòria.